

Юридична Газета

www.yur-gazeta.com

ПЕРЕДПЛАТНИЙ ІНДЕКС 06674

ВСЕУКРАЇНСЬКЕ ЩОТИЖНЕВЕ ПРОФЕСІЙНЕ ЮРИДИЧНЕ ВИДАННЯ

№ 24 (314)

12 червня 2012 року

РУБРИКА: ПІСЬ НОМЕРА

Авіаційна індустрія є надзвичайно зарегульованою

18

Олексій Бурчевський, Юрисконсульт ТОВ «Авіалінії Візз Ейр Україна»

➔ Конституційні обмеження права на свободу об'єднання

11 Практика європейських держав у контексті реформи

➔ Проблеми оподаткування операцій з акціями емітентів-банкрутів

27 Нові фантазії податківців та суддівські «страждання»

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО / КОНСТИТУЦІЙНІ ПРАВА ГРОМАДЯН

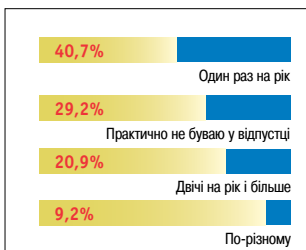

ПОЧАТОК НА 6 стор.

РЕФОРМИ. ГАРАНТІЇ. ЗАХИСТ

ОПИТУВАННЯ

Як часто протягом року у Вас буває відпустка?

Опитування проводилося на Інтернет-сайті <http://www.legal-business.ru>

ISSN 1991-8240

9 771991 824005

ТЕМА НОМЕРА

Конституційно-правові межі та особливості мовної політики України на сучасному етапі державотворення

Віталій ДАЦЮК, Для «Юридичної газети»

Мова є одним з визначальних факторів становлення та розвитку нації, держави, гарантом державності в цілому. Однак в арсеналі окремих політичних сил та політиків українського суспільства мовне питання сьогодні продовжує залишатися предметом громадських та політичних дискусій, а в період передвиборчих кампаній ця проблема особливо загострюється і набуває спекулятивно-кон'юнктурного характеру в боротьбі за голоси виборців [1, с. 31]. При цьому, як зазначає професор Лондонського університету Білл Баурінг, один із учасників проекту INTAS щодо дослідження мовної ситуації в країнах пострадянського простору, у політичних суперечках в Україні часто домінує питання статусу російської мови: чи має вона стати «державною», чи «офіційною» мовою. Хоча, на думку вченого, є й інші питання надзвичайно великої ваги, які, утім, часто залишаються на другому плані. Це, наприклад, питання збереження та захисту мови кримських татар [2, с. 59], а також підтримка мов національних меншин, які компактно проживають в окремих місцевостях України. Тобто дуже часто під промовистими гаслами українських політиків щодо захисту прав національних меншин на використання своєї мови по суті приховується не що інше, як лобювання прав однієї національної меншини та дискримінація прав інших.

Продовження на стор. 6 >>

Ми з Вами розвиваємо український юридичний ринок РАЗОМ!

НОВИЙ ФОРМАТ. НОВА КОНЦЕПЦІЯ БІЗНЕС. ПРАКТИКА. АНАЛІТИКА

ТРИВАЄ ПЕРЕДПЛАТНА КАМПАНІЯ на 2012 рік

ВІДДІЛ ПЕРЕДПЛАТИ:

• телефон редакції: (044) 486-5018 •
• прямий редакційний номер: (067) 440-2212 •

ТЕМА НОМЕРА:

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО / КОНСТИТУЦІЙНІ ПРАВА ГРОМАДЯН

Конституційно-правові межі та особливості мовної політики України на сучасному етапі державотворення

Визначення юридичних рамок

✎ Віталій ДАЦЮК,
Для «Юридичної газети»

▶ ПОЧАТОК МАТЕРІАЛУ
ЧИТАЙТЕ НА 1 СТОРІНЦІ

Віталій Дацюк

Аспірант, асистент кафедри кримінології та кримінально-правових дисциплін Закарпатського державного університету, член Асоціації правників України

У даній статті я не ставлю за мету обґрунтувати чи розкритикувати позицію тієї чи іншої політичної сили стосовно подальшого вирішення мовної ситуації в Україні. Цим мають займатися політологи та соціологи, а остаточну оцінку повинен дати народ. Предметом даної публікації насамперед є визначення юридичних рамок мовної політики України, виходячи з позицій чинної Конституції України та законодавчих актів конституційного характеру.

Для початку проаналізуємо сутність поняття «державна мова». З огляду на те, що чинні нормативно-правові акти не дають завершеного нормативного визначення даного поняття, вчені-юристи намагаються вирішити це питання на доктринальному рівні. Так, професор В.Ф. Погорілко вважає, що «державна мова – це 1) мова офіційного спілкування громадян певної держави; 2) офіційна мова діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування; 3) мова, обов'язкова для вивчення у закладах освіти, що існують на території певної держави; 4) мова державних ЗМІ; 5) основна мова в діяльності політичних партій та інших громадських об'єднань; 6) офіційна мова політичних, освітніх, наукових та інших форумів (зборів,

зібрань, з'їздів, конференцій) [3, с. 96]». Іншими словами державна мова є обов'язковим засобом офіційного спілкування в публічних сферах суспільних відносин. Водночас дещо дивною видається позиція колишнього Голови Верховного Суду України, професора В. Маляренка, який зазначає: «термін «державна» передбачає, що всі державні органи влади, її посадові та службові особи на офіційному – державному – рівні мають використовувати державну мову, тобто українську. У зв'язку з цим, за конституційною логікою, органи місцевого самоврядування, які відповідно до ст. 5 Конституції України не є органами державної влади, недержавні підприємства, установи, організації мають право використовувати ту мову, яку вважає за потрібне місцева громада [4, с. 14]». Варто зауважити, що таке вузьке трактування конституційних положень суперечить офіційній позиції Конституційного Суду України, викладеній у рішенні № 10рп/99 від 14 грудня 1999 року (справа про застосування української мови) [5], в якому зазначається наступне:

1) під державною (офіційною) мовою розуміється мова, якій державою надано правовий статус обов'язкового засобу спілкування у публічних сферах

суспільного життя (абзац перший пункту 3 мотивувальної частини);

2) українська мова як державна є обов'язковим засобом спілкування на всій території України при здійсненні повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування (мова актів, роботи, діловодства, документації тощо), а також в інших публічних сферах суспільного життя, які визначаються законом (абзац перший пункту 1 резолютивної частини).

У цілому позиція Конституційного Суду України щодо статусу державної мови зводиться до того, що **поняття державної (офіційної) мови є складовою більш широкого за змістом та обсягом поняття «конституційний лад», а право визначати і змінювати конституційний лад належить виключно**

Поняття державної (офіційної) мови

є складовою більш широкого за змістом

та обсягом поняття «конституційний лад»,

а право визначати і змінювати

конституційний лад належить виключно

народові України

народові України (абзац третій пункту 3 мотивувальної частини). Таким чином, для визначення поняття та сфери застосування державної мови необхідно безпосередньо керуватися нормами Конституції, а також рішеннями Конституційного Суду України, який є єдиним органом, що вправі давати офіційне тлумачення Конституції та законів України.

Разом з тим, ігнорування норм Конституції, різнобічне тлумачення законодавства про мови призвело до того, що сьогодні в Україні *de jure* державною мовою є українська, а *de facto* велика кількість державних службовців та політиків всіх рівнів при здійсненні державно-владних повноважень користуються російською мовою.

Зокрема, противники обов'язкового знання та використання української мови в публічній сфері суспільних відносин аргументують свою позицію тим, що норми Конституції будімо зобов'язують володіти державною мовою лише Президента України (ст. 103), суддів

Конституційного Суду України (ст. 148) та суддів судів загальної юрисдикції (ст. 127). Однак така позиція свідчить про нерозуміння характеру та правових підстав здійснення повноважень органами державної влади та місцевого самоврядування і прямо суперечить ст. 10 Конституції України та офіційній позиції Конституційного Суду України. Навіть якщо Конституція безпосередньо не зобов'язує народних депутатів, посадових та службових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування володіти державною мовою, то це прямо впливає з духу Конституції та самої сутності поняття «державна мова».

Загалом дивує цинізм окремих політиків та високопоставлених чиновників, які для прикриття політичних спекуляцій у сфері мовної політики, у т. ч. в ході прийняття відповідних антиконституційних рішень, посилаються на положення Європейської хартії регіональних мов або мов меншин (далі – Хартія). Але не слід розглядати Хартію як один із чинників загострення мовної ситуації в Україні. Приєднання України до Хартії навпаки мало на меті стабілізацію мовних відносин, однак суб'єктивне, помилкове тлумачення її положень спричинило зворотний ефект [6, с. 178; 7, с. 47–48].

На думку Є.В. Ткаченка, вироблення стратегії мовної політики є невід'ємною частиною національної політики [8, с. 124]. З огляду на це, дослідження мовної ситуації в Укра-

Ми з Вами розвиваємо український юридичний ринок РАЗОМ!

НОВИЙ ФОРМАТ. НОВА КОНЦЕПЦІЯ
БІЗНЕС. ПРАКТИКА. АНАЛІТИКА

ТРИВАЄ ПЕРЕДПЛАТНА КАМПАНІЯ на 2012 рік

ВІДДІЛ ПЕРЕДПЛАТИ:

• телефон редакції: (044) 486-5018 •
• прямий редакційний номер: (067) 440-2212 •

їні необхідно здійснювати пересудим у юридичній площині, а не в ході безпредметно-спекулятивних політичних дискусій. Тому на підставі детального аналізу та буквального тлумачення ключових положень Хартії [9; 10], які були ратифіковані Верховною Радою України та, відповідно, стали частиною національного законодавства, можна визначити наступні межі та особливості мовної політики України у сфері захисту мов національних меншин.

1. Право на використання регіональної мови або мови меншини у приватному та суспільному житті є невід'ємним правом відповідно до принципів, проголошених у Міжнародному пакті ООН про громадянські і політичні права, та відповідно до духу Конвенції Ради Європи про захист прав і основних свобод людини (абз. 4 преамбули Хартії). Формулюючи дане положення, автори Хартії виходили з того, що право на спілкування рідною мовою є природним правом кожної людини, яким вона наділена з моменту народження. Однак це право насамперед стосується приватної сфери суспільних відносин. Тому найважливішою функцією Хартії є культурна, яка полягає в захисті регіональних мов та мов меншин і сприянні їм як частині європейської культурної спадщини, що знаходиться під загрозою (п. 10 пояснювальної доповіді до Хартії).

2. Термін «регіональні мови або мови меншин» означає мови, які: 1) традиційно використовуються в межах певної території держави громадянами цієї держави, які складають групу, що за своєю чисельністю менша, ніж решта населення держави та 2) від-

різняються від офіційної мови цієї держави (даний термін не включає діалекти офіційної мови (мов) держави або мови мігрантів) (стаття 1 Хартії). Слід зауважити, що Хартія при цьому не конкретизує, які саме європейські мови відповідають поняттю «регіональні мови або мови меншин», у ній відсутній чіткий перелік таких мов. На думку авторів даного міжнародно-правового документа, вирішувати, які положення мають бути застосовані і до якої мови, залишається правом кожної держави, яка підписала Хартію (п. 21 пояснювальної доповіді до Хартії). Так, відповідно до Закону України «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин» положення Хартії застосовуються до 13 мов національних меншин, а саме: білоруської, болгарської, гагаузької, грецької, єврейської (мабуть автори закону мали на увазі іврит та ідиш – А.П.), кримськотатарської, молдавської, німецької, польської, російської, румунської, словацької та угорської [9].

3. Охорона і розвиток регіональних мов або мов меншин не повинні перешкоджати офіційним мовам і необхідності вивчати їх (абз. 6 преамбули Хартії). Дане положення є одним із ключових у мовній політиці держави. Так, міжнародно-правові документи, у т. ч. Хартія, передбачають можливість використання мов національних меншин в окремих сферах публічних відносин (зокрема у сфері функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування, судочинства). Однак у такому випадку мови національних меншин можуть використовуватися поряд з державною, а не замість неї [11, с. 153]. Хартія

Будь-які необґрунтовані спекуляції на тему мовної політики можуть ставити під загрозу державний суверенітет. Тому спроби змінити існуючий порядок використання мов у спосіб, що прямо суперечить чинній Конституції, повинні розцінюватися як підрив національної безпеки

не розглядає стосунки між офіційними мовами та регіональними мовами або мовами меншин у контексті суперництва та антагонізму (п. 14 пояснювальної доповіді до Хартії).

4. Метою Хартії є забезпечити, наскільки це є реально можливим, використання регіональних мов або мов меншин в освіті та ЗМІ, а також дозволити їхнє застосування в судовому та адміністративному середовищі, економічному і суспільному житті та культурній діяльності (п. 10 пояснювальної доповіді до Хартії). Ця мета реалізовується на підставі положень Частини III Хартії (статті 8–14). Відповідно до статті 2 Хартії кожна держава-учасниця самостійно визначає в своєму документі щодо ратифікації, прийняття, схвалення або приєднання до Хартії ті пункти Частини III, які обрані для застосування щодо кожної мови. При цьому існує розуміння, що пункти не обов'язково повинні бути однаковими для кожної мови (п. 48 пояснювальної доповіді до Хартії).

Серед основних положень Частини III Хартії, які були ратифіковані Україною та відповідним чином відображені в національному законодавстві, слід виділити наступні:

1) право звертатися до органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, незалежно від форм власності, об'єднань громадян, посадових осіб мовою, прийнятною для сторін; заборона відмови в прийнятті та розгляді звернення з посиланням на незнання мови звернення; 2) право подавати клопотання і докази (в усній чи письмовій формі) регіональними мовами або мовами меншин, користуватися послугами перекладача у судовому процесі; 3) право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах або через національні, культурні товариства; 4) підготовка, виготовлення та розповсюдження друкованих видань мовами національних меншин, що проживають в Україні; 5) створення та функціонування телерадіоорганізацій, які ведуть мовлення на певні регіони мовами національних меншин, які компактно проживають на даній території тощо. Це далеко не вичерпний перелік прав національних меншин у галузі використання мов. Однак уже зазначені права є свідченням того, що правових підстав для дестабілізації мовної ситуації в Україні немає. В Україні

сьогодні існують достатні нормативні гарантії прав національних меншин на використання своєї мови.

В аспекті внесення можливих змін до законодавства, що стосуються основних засад мовної політики в Україні, вважаю за потрібне ще раз звернути увагу на те, що відповідно до офіційної позиції Конституційного Суду України державна мова відноситься до більш широкого за змістом і обсягом поняття «конституційний лад», право визначати та змінювати який відповідно до ст. 5 Конституції України належить виключно народу України і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами. Тому будь-яка зміна статусу державної мови, у тому числі розширення статусу мов національних меншин, повинні супроводжуватися внесенням відповідних змін до Конституції України, обов'язковою умовою набрання чинності якими відповідно до ст. 156 Конституції України є їх наступне затвердження всеукраїнським референдумом, який призначається Президентом України.

Необхідно наголосити, що будь-які необґрунтовані спекуляції на тему мовної політики можуть ставити під загрозу національну безпеку та державний суверенітет. Тому спроби змінити статус державної мови та мов національних меншин, у тому числі існуючий порядок використання мов, у спосіб, що прямо суперечить чинній Конституції та законодавству України, повинні розцінюватися як підрив національної безпеки і стати предметом пильного аналізу компетентних правоохоронних органів.

Якщо говорити про юридичну відповідальність за пося-

Професійно для юристів!

Оформити передплату на «Юридичну газету» на 2012 рік та щотижня отримувати у Вашу поштову скриньку свіжий номер нашого видання з правовими новинами, юридичною аналітикою, юридичним бізнесом, галузевим оглядом, судовою практикою та іншою корисною інформацією

можна наступним чином:

– зателефонувати до редакції

за вказаними телефонними номерами

– заповнити **online-заявку**

на сайті www.yur-gazeta.com/esubscription

– надіслати електронного листа

на адресу maryana@yur-gazeta.com

І МИ РЕТЕЛЬНО СУПРОВОДИМО КОЖНЕ ВАШЕ ЗАМОВЛЕННЯ!

ТЕЛЕФОНУЙТЕ

**ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ
ГАЗЕТУ
НА 2012 рік!**

ВІДІЛ ПЕРЕДПЛАТИ:

• телефон редакції:

(044) 486-5018

• прямиий редакційний номер:

(067) 440-2212

гання на конституційний статус державної мови, то за певних обставин такі дії можна кваліфікувати за статтею 109 Кримінального кодексу України [2], тобто як дії, вчинені з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу, а також змова про вчинення таких дій. Санкція даної статті передбачає покарання у вигляді позбавлення волі на строк від п'яти до десяти років.

Разом з тим порушення принципів засад мовної політики, закріплених у Конституції та законах України, не обов'язково має супроводжуватися насиллям. Посягання на статус державної мови та мов національних меншин може бути наслідком прийняття вищими чи місцевими органами влади антиконституційних актів та рішень. З огляду на це, слід брати до уваги положення п. 3, 4 ст. 92 Конституції України, відповідно до яких виключно законами України визначаються права корінних народів і національних меншин, а також порядок застосування мов. Тобто повноваження щодо регулювання мовних відносин у нашій державі відносяться до виключної компетенції законодавчого органу – Верховної Ради України. Акти органів держав-

ної влади чи місцевого самоврядування не можуть суперечити положенням чинного законодавства.

Складною постає проблема притягнення до відповідальності посадових осіб, причетних до прийняття антиконституційних чи незаконних рішень у сфері мовних відносин. Теоретично їх необхідно притягати до кримінальної відповідальності за ст. 365 КК України, тобто за перевищення влади або службових повноважень. Однак обов'язковою умовою притягнення до кримінальної відповідальності за ст. 365 КК України є заподіяння істотної шкоди охоронюваним законом правам та інтересам громадян, державним та громадським інтересам, інтересам юридичних осіб. Зважаючи на можливі наслідки прийняття антиконституційних рішень (підриєв національної безпеки) такі діяння доцільніше було б кваліфікувати за вищезгаданою ст. 109 КК України. Проте чинна редакція даної статті за відсутності в діяннях ознак насилля не дозволяє цього робити. З огляду на це та з метою удосконалення правового механізму захисту конституційного ладу, у тому числі мовної політики держави як однієї з його складових, ст. 109 КК України доцільно було

б перейменувати на «Посягання на конституційний лад» та доповнити частиною четвертою наступного змісту: «Дії, вчинені з метою зміни конституційного ладу без застосування насилля, але шляхом, що прямо суперечить чинній Конституції та законам України, у тому числі прийняття органами державної влади, органами місцевого самовря-

дування та їх посадовими особами антиконституційних актів та рішень, що несуть загрозу національній безпеці – караються...».

Таким чином, підсумовуючи викладене, виділимо два принципові моменти щодо правових меж мовної політики України: – зміна статусу державної мови або мов національних меншин повинна супроводжу-

ватися внесенням відповідних змін до Конституції України не інакше, як у спосіб, що прямо передбачений ст. 156 Конституції України;

– регулювання мовних відносин, що не відноситься до сфери дії Конституції України, відноситься до виключних повноважень Верховної Ради України відповідно до п. 3, 4 ст. 92 Конституції України. ■

Список використаних джерел:

1. Дацюк В. Б. Правове регулювання мовних відносин в Україні / В.Б. Дацюк, Х.М. Олексик // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна № 872. Серія «Право». Випуск № 6 – X, 2009. – С. 31–35.
2. Баурінг Б. Мовна політика в Україні. Міжнародні норми та зобов'язання і український закон та законодавство / Білл Баурінг // Мовна політика та мовна ситуація в Україні: Аналіз і рекомендації / За ред. Юліане Бастерс-Дільгер. – 2-ге вид. – Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2010. – С. 55–94.
3. Погорілко В. Ф. Державна мова / В. Ф. Погорілко // Юридична енциклопедія. – Т. 2 (Д-Й). – Київ, Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 1999. – 744 с.
4. Малярєнко В. Про мову судочинства в Україні / В. Малярєнко // Політика і час. – 2007. – № 5. – С. 14–20.
5. Рішення Конституційного Суду України №10-рп/99 від 14 грудня 1999 року (справа про застосування української мови).
6. Дацюк В. Європейська хартія регіональних мов і мовне питання в Україні / Віталій Дацюк // Європейська юридична освіта і наука: студентський вимір. Матеріали III Міжнародної науково-практичної студентської конференції, 18–20 жовтня 2008 р. / За заг. ред. професорів Ф.Г. Ващука, Ю.Л. Бошицького. – Ужгород, 2009. – С. 177–183.
7. Дацюк В.Б. Європейська хартія регіональних мов або мов меншин як один із орієнтирів мовної політики України / В.Б. Дацюк // «Сучасні тенденції розвитку міжнародних відносин: політика, економіка, право»: Збірник наукових праць. – Львів.: ЛНУ імені І. Франка, 2012. – С. 47–50.
8. Ткаченко С.В. Конституційно-правове регулювання мовних відносин: Монографія / С.В. Ткаченко. – Харків: Видавництво «ФІНН», 2010. – 336 с.
9. Закон України від 15.05.2003 р. № 802-IV «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>
10. Пояснювальна доповідь до Європейської хартії регіональних мов або мов меншин [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/textcharter/Charter/Report_uk.pdf
11. Дацюк В. Б. Співвідношення статусу державної мови та мов національних меншин / В.Б. Дацюк // Актуальні проблеми теорії та історії прав людини, права, держави: Матеріали Міжнародної щорічної науково-практичної конференції молодих вчених, аспірантів та студентів, присвяченої пам'яті видатних вчених-юристів П.О. Недбайла, О.В. Сурілова, В.В. Копейчикова. – Львів, Одеса, 2010. – С. 152–154.